

вітчизняної економіки й соціалізації її здобутків з метою створення умов для розвитку людського капіталу, поліпшення якості трудового життя.

Для вирішення організаційних факторів відчуження від праці з метою формування і розвитку людського капіталу пріоритетними завданнями стають:

формування правових основ взаємодії суб'єктів соціально – трудових відносин на принципах соціального партнерства;

розробка та впровадження інноваційних стратегій розвитку організації, її людського капіталу та відносин між працею і капіталом;

подолання управлінських патологій та затвердження нових стилів управління, заснованих на діалогово-адаптивних технологіях;

забезпечення справедливої та гідної винагороди за працю;

розробка і реалізація заходів із вдосконалення професійно-кваліфікаційної структури трудового колективу;

створення необхідних умов для розвитку самоорганізації і самоврядування в трудовому колективі;

забезпечення реального соціального захисту кожного працівника.

Висновки та напрямки подальшого дослідження. Відчуження праці можна охарактеризувати як порушення гармонійної цілісності між трудовою діяльністю і розвитком особистості, як носія людського капіталу. Формування останнього відбувається при безпосередній участі і мотивації працівника, перетворення потенційного людського капіталу на реальний, його розвиток і збагачення відбувається упродовж трудової діяльності. Відчуження праці має деструктивний вплив на формування людського капіталу, що проявляється через економічні, соціальні, психологічні наслідки. Глибокі значущі причини відчуження приховуються в трудовій мотивації, що потребує економічних та організаційних заходів, щодо побудови ефективного мотиваційного механізму високопродуктивної праці з урахуванням національних особливостей і світового досвіду. Подолання відчуження від праці повинно стати підґрунтям формування і розвитку людського капіталу, який є головним і визначальним фактором розвитку сучасної економіки. Подальші дослідження даного питання повинні відбуватися на міждисциплінарному рівні та включати вивчення проблем трансформації праці, модифікації відносин між капіталом і працею в умовах переходу до постіндустріального суспільства (економіки знань)

Список літератури

1. **Нестеров А.** Национальное богатство и человеческий капитал / А.Нестеров, Г.Аширова // Вопросы экономики – 2003. - №2 – С. 103 -110

2. **Нарский И.С.** Отчуждение и труд: по страницам произведения К.Маркса / И.С.Нарский.- М.:Мысль,1983. – 198 с.

3. **Богиня Д.П.** Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики / Д.П.Богиня, М.В.Семікіна. – ВО НАН України, Інститут економіки. – К.:Штурм, 2003. – 382 с.

4. **Грیشнова О.А.** Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А.Грیشнова. - К.: Знання КОО, 2001.-254с.

5. **Лібанова Е.** Ціннісні орієнтації та соціальні реалії українського суспільства / Е.Лібанова // Економіка України. – 2008.- №10. –С.120-130.

Рукопись поступила в редакцию 29.03.12

УДК 658.589

А.М. ТУРИЛО, д-р екон. наук, проф., М.В. АДАМЕНКО, канд. екон. наук, доц.
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА»

У статті розглянуто існуючі теоретико-методологічні підходи до визначення інноваційного потенціалу підприємства. Запропоновано удосконалити поняття «інноваційний потенціал підприємства» з урахуванням авторського погляду на визначення його сутності, комплексного і системного підходів до його формування.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Сучасний стан розвитку промислових підприємств, як і економіки України в цілому, передбачає

спрямованість на інтенсифікацію всіх сфер господарської діяльності. Одним з пріоритетних напрямів у цьому процесі є удосконалення інноваційної діяльності, що забезпечує підвищення ефективності функціонування підприємств. Перебіг інноваційної діяльності на будь-якому підприємстві тісно пов'язаний з його інноваційними можливостями та бажанням працівників реалізувати свій потенціал через продукування, розробку і впровадження нововведень. Зважаючи на це актуальності набуває дослідження інноваційного потенціалу, визначення його сутності та значення при розробці комплексу заходів з підвищення ефективності діяльності промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення інноваційного потенціалу підприємства в економічній літературі сьогодні приділяється багато уваги. Цей напрям дослідження вивчають як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. В останніх дослідженнях і публікаціях Гайдук Л.А., Краснокутської Н.В., Новікової І.В., Побережець О.В., Репіної І.М., Чухрай Н.І. та інших розглядаються окремі питання визначення сутності, формування та оцінки інноваційного потенціалу підприємства, однак досі немає єдиної думки щодо суті цієї економічної категорії. Це і зрозуміло, складність і неоднозначність визначення інноваційного потенціалу підприємства обумовлена, перш за все, відсутністю єдності серед науковців при розгляді понять «інновація» та «потенціал». Зважаючи на це виникає необхідність формулювання сутності економічної категорії «інноваційний потенціал підприємства» на основі дослідження вищезгаданих понять.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження існуючих теоретико-методологічних підходів щодо визначення сутності інноваційного потенціалу підприємства та формування авторського погляду на його трактування як економічної категорії.

Викладення матеріалу та результати. Дослідження суті інноваційного потенціалу підприємства неможливе без розгляду таких економічних категорій як «інновація» та «потенціал». В сучасній економіці немає однозначності у трактуванні цих понять.

Світова практика налічує понад сто різних визначень поняття «інновація». Різні підходи до його трактування у світових і вітчизняних джерелах обумовлені достатньо широким колом його характеристик, сфер та особливостей застосування.

Термін «інновація» похідний від латинського *novatio*, що означає «оновлення» (новація - це кінцевий метод, принцип, новий порядок, винахід, новий продукт, процес, якісно відмінний від попереднього аналога, що є результатом інтелектуальної діяльності, закінчених наукових досліджень і розробок), або англійського - *innovation*, що у перекладі означає нововведення та поширення новинок. Тобто у цьому випадку інновація розглядається як сукупність дій по досягненню певного результату - нововведення.

Світова наукова думка «інновації» інтерпретує як перетворення потенційного науково-технічного прогресу у реальний, який втілюється у нових продуктах і технологіях.

Різні зарубіжні дослідники, серед яких Друкер П., Менсфілд Е., Мончев Н., Ніксон Ф., Перлак Г., Санто Б., Роджерс Е., Твісс Б., Фостер Р., Хаберланд Ф., Шумпетер Й., застосовують різні підходи до трактування сутності інновацій.

Основоположником визначення терміну «інновація» можна вважати Шумпетера. Основні її ознаки він сформував у 1911 р., а у 30-ті роки ХХ сторіччя ввів поняття «інновація», трактуючи його як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом, яка формується з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості.

Твісс Б. визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту. Відомий американський науковець поєднує у цьому процесі науку, техніку, економіку й управління та визначає, що інновація полягає в одержанні новизни і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи комплекс відносин, виробництво, обмін, споживання.

Ніксон Ф. під інновацією розуміє сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових та покращених промислових процесів та обладнання. Санто Б. визначає інновацію як суспільно-технічно-економічний процес, який призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій шляхом практичного використання ідей та винаходів. Поява інновації на ринку, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, може забезпечити отримання додаткового доходу.

Достатньо містке визначення інновацій дає американський фахівець Друкер П., який визначає їх як процес виникнення, розвитку і поширення нових видів продукції, методів, технологій тощо у різних сферах діяльності. Він акцентує увагу на тому, що технічні нововведення мають таке саме значення як соціальні, організаційні та інші, а також мають істотний вплив на життєдіяльність людей.

Російські науковці Соколов Д.В., Титов А.Б., Шабанова М.М. під інновацією розуміють підсумковий результат створення і освоєння принципово нового або модифікованого нововведення, що задовольняє конкретні суспільні потреби та дозволяє отримати ряд ефектів - економічний, науково-технічний, соціальний тощо.

Відповідно до міжнародних стандартів, а саме Керівництва Фраскати (документ прийнятий Організацією економічного співробітництва і розвитку в останній редакції 1993 р.) та Керівництва Осло (документ прийнятий у 1992 р.), інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав вид нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності або у новому підході до соціальних послуг.

В Україні, як і на теренах колишнього Радянського Союзу, також немає однозначності у трактуванні поняття «інновації».

За чинним Законом України «Про інноваційну діяльність» інновації визначаються як новостворені (застосовані) і(або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і(або) соціальної сфери.

Відомий вітчизняний науковець Краснокутська Н.В. відмічає, що «терміном «інновація» позначаються всі нововведення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській та інших сферах, будь-які зміни й удосконалення, що забезпечують суспільний прогрес, економію витрат, підвищення рівня ефективності, рентабельності виробництва» [1, с.14].

Чухрай Н.І. розуміє інновацію як використання нових для організації ідей через їх втілення в товарах, процесах, послугах або системах управління, якими оперує підприємство [2].

Соловійов В.П. визначає, що за охопленням сфер діяльності поняття «інновація» має два трактування: як комплекс всіх етапів життєвого циклу нововведення починаючи з відповідних (причетних до досягнення кінцевого результату) фундаментальних досліджень; як процес освоєння та розповсюдження нової технології або нової наукомісткої продукції.

Пашута М.Т. та Шкільнюк О.М. зазначають, що «інновація – це використання результатів наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення процесу виробничої діяльності, економічних, правових і соціальних відносин в галузі науки, культури, освіти і в інших сферах діяльності суспільства» [3, с.38].

Новікова І.В. розглядає інновації як комплексний процес, який складається зі створення, розробки, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного, організаційного, маркетингового чи будь-якого іншого рішення (новації), що задовольняє певні потреби та приводить до якісних змін у виробництві і (або) сфері послуг [4].

Проведений літературний огляд дозволив узагальнити погляди зарубіжних і вітчизняних науковців на трактування сутності економічної категорії «інновація» та визначити, що вона розглядається як процес, як результат особливого роду діяльності, як нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, як сукупність заходів. Отже, єдності поглядів науковців у визначенні сутності інновації не існує.

На нашу думку, трактувати інновації як сукупність заходів не доцільно, оскільки це більше характеризує інноваційну діяльність. Розглядати інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів теж не вірно з двох причин: по-перше, інновації можуть реалізуватися не лише у виробництві, а й в будь-якій сфері розвитку суспільства; по-друге, сама сутність поняття «фактор» обумовлює його вплив на щось (об'єкт, процес, явище), відповідно «комбінація факторів» може лише характеризувати зміни, що протікають в ході інноваційної діяльності, і не розкриває змісту поняття «інновація».

Інновація як процес розглядається великою кількістю науковців, однак, при застосуванні такого трактування виникає питання: якщо інновація – це процес, то що таке інноваційний процес? Краснокутська Н. В. зазначає, що «незважаючи на те, що в спеціальній літературі трапля-

ється багато різноманітних підходів до визначення цього явища, суть їх зводиться до одного висновку, а саме: інноваційний процес пов'язаний із створенням, освоєнням і поширенням інновацій» [1, с.67]. Отже, визначення інновації як процесу створення, розвитку та розповсюдження нововведень виключає застосування терміну «інноваційний процес», оскільки у протилежному випадку виникає суттєва неузгодженість між цими поняттями. Зважаючи на це єдино вірним шляхом є визначення інновацій як результату інноваційної діяльності (об'єкту впровадження чогось нового).

Враховуючи критичний аналіз наведених вище визначень нами сформовано власне бачення поняття «інновація». Авторами запропоновано під інновацією розуміти категорію, що характеризує кінцевий результат діяльності зі створення, освоєння і розповсюдження будь-яких новацій, який втілюється у виді новостворених або удосконалених технологій, продукції, послуги, процесу, організаційно-технічного, управлінського або будь-якого іншого рішення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, соціальній, управлінській та інших сферах діяльності, і в ринковій системі функціонування орієнтується на економічні критерії розвитку та забезпечує суспільний прогрес.

Для дослідження сутності інноваційного потенціалу підприємства необхідно також розглянути визначення поняття «потенціал».

Термін «потенціал» походить від латинського «*potentia*», що означає – сила, приховані можливості.

У словнику Єфремової Т.Ф. «потенціал» визначається як сукупність всіх наявних можливостей, засобів у будь-якій галузі, сфері. У словнику Ушакова Д.М. йому надається таке визначення – це сукупність засобів, умов, необхідних для ведення, підтримання, збереження чогось-небудь. У словнику Ожегова С.І. під потенціалом розуміється ступінь потужності у будь-якому відношенні, сукупність будь-яких засобів, можливостей, а також внутрішні можливості (наприклад, якщо це стосується діяльності людини). «Велика радянська енциклопедія» сутність потенціалу трактує як джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети, а також можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі (наприклад, інноваційний потенціал).

Автори Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. розглядаючи еволюцію поглядів на трактування терміну «потенціал», зазначають, що серед науковців, які розглядають проблему визначення сутності потенціалу підприємства, не існує єдиної думки. В економічній літературі вирізняється три основні погляди на трактування суті потенціалу - «або як до сукупності ресурсів, або як до здатності господарської системи випускати продукцію, або як до можливості виробничих сил досягти певного ефекту» [5, с. 9]. Виходячи з цього автори розглядають потенціал як «інтегральну оцінку поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних її персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси» [5, с.11].

Однією зі складових потенціалу підприємства є інноваційний потенціал.

Відносно визначення сутності поняття «інноваційний потенціал підприємства», так само як і понять «інновації» і «потенціал», не існує єдиної наукової думки.

Ілляшенко С.М. зазначає, що відносно інноваційної діяльності термін «потенціал» означає здатність і готовність будь-якої організації здійснювати реалізацію інноваційного процесу.

Кокурин Д.І. інноваційний потенціал трактує як сукупність матеріальних, фінансових, трудових, інфраструктурних, інтелектуальних, інформаційно-комунікаційних ресурсів підприємства для здійснення інноваційної діяльності.

Гайдук Л.А. під інноваційним потенціалом підприємства розуміє його стратегічну здатність до реалізації невикористаних можливостей виробничих, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності підприємства.

Побережець О.В. визначає, що інноваційний потенціал підприємства характеризує його здатність здійснювати інноваційну діяльність з метою безперервного соціально-економічного розвитку та готовність впроваджувати таку діяльність в умовах динамічних ринкових змін.

Новікова І.В. [4] розглядає інноваційний потенціал підприємства як цілеорієнтовану комбінацію інноваційних ресурсів (кадрових, науково-технічних, виробничо-технологічних, фінансово-економічних) та каталізаторів (мотиваційного механізму, інноваційної культури підпри-

ємства, організаційно-управлінських елементів), які уможливають використання інноваційних ресурсів для досягнення мети інноваційної діяльності, підвищення рівня конкурентоспроможності і стратегічного успіху підприємства.

Кравченко М.О. уточнює, що інноваційний потенціал підприємства доцільно розглядати як сукупність окремих потенціалів, кожен з яких характеризує рівень готовності тієї чи іншої сфери підприємства до інноваційної діяльності.

На противагу іншим трактуванням, Чухрай Н.І. [2, с.13] інноваційний потенціал підприємства розглядає як здатність останнього створювати нову вартість через залучення всіх наявних матеріальних і нематеріальних активів (облікованих і необлікованих) з метою інноваційного розвитку підприємства.

Федулова Л.І. під інноваційним потенціалом розуміє міру готовності організації виконати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, а також міру готовності до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних змін.

Отже, аналіз теоретико-методологічних підходів до визначення сутності інноваційного потенціалу підприємства дозволив визначити, що, незважаючи на те, що з 80-х років минулого сторіччя ця категорія була предметом обговорення як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, однозначності у її трактуванні досі немає. Так, поняття «інноваційний потенціал підприємства» у науковій літературі розглядається у декількох аспектах, як:

сукупність (комбінація) різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності підприємства;

здатність підприємства здійснювати інноваційну діяльність та створювати нову вартість;

сукупність різного роду можливостей, використання яких забезпечує інноваційний розвиток підприємства;

одна із складових потенціалу підприємства.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Наведені визначення та їх критичний аналіз дозволяють підсумувати, що при тлумаченні поняття «інноваційний потенціал підприємства» не існує єдиного наукового погляду. Сутність інноваційного потенціалу підприємства розглядається різними науковцями із застосуванням декількох підходів: ресурсного; ринкового; науково-технічного; з точки зору спроможності і можливості підприємства до інноваційної діяльності; через структуру його складових тощо. Отже, підтверджується те, що інноваційний потенціал підприємства є складною, багатоаспектною та багатофункціональною категорією, що обов'язково необхідно враховувати при його формуванні та використанні на промислових підприємствах.

Зважаючи на актуальність проблеми та проведений аналіз останніх досліджень і публікацій, авторами удосконалено визначення поняття «інноваційний потенціал підприємства».

Отже, інноваційний потенціал підприємства як економічна категорія представляє собою складову загального потенціалу підприємства і характеризує його здатність використовувати сукупність існуючих (явних і неявних) можливостей щодо застосування інтелектуальних, трудових, матеріальних, фінансових, техніко-технологічних, інформаційних та інших ресурсів в інноваційній діяльності та подальшому інноваційному розвитку з метою досягнення цілей функціонування підприємства та забезпечення зростання його ринкової вартості. Наведене визначення на відміну від існуючих забезпечує комплексний підхід до формування економічної категорії «інноваційний потенціал підприємства» та дозволяє системно підходити до його вивчення, що є напрямом подальших досліджень.

Список літератури

1. **Краснокутська Н.В.** Інноваційний менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
2. **Чухрай Н.І.** Формування інноваційного потенціалу промислових підприємств на засадах маркетингу і логістики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.01 «економіка, організ. і управл. підпр.» / Чухрай Наталія Іванівна. – Львів, 2003. – 45 с.
3. **Пашуга М.Т.** Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.Т. Пашуга, О.М. Шкільнюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 118 с.
4. **Новікова І.В.** Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку (за матеріалами підприємств алмазно-інструментального виробництва України): Дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Новікова Ірина Володимирівна. – Київ, 2003. – 168 с.

5. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
Рукопись постуила в редакцію 22.03.12

УДК 657.005.935

О.М. БРАДУЛ, д-р екон. наук, проф. О.В. СВІТЛИЧНИЙ, аспірант
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВАРІАНТНОГО АНАЛІЗУ ЯК ДЖЕЛЕЛА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ КОРПОРАЦІЙ

У науковій статті досліджено методологічні основи варіантного аналізу, який побудовано на основі концептуального управлінського підходу щодо правил прийняття рішень відносно оптимізації системи виробництва продукції і отримання прибутку промисловими корпораціями.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. В період розвитку і удосконалення форм та методів управління промисловими корпораціями в Україні, важливою функцією економічного аналізу стає постачання необхідної інформації, призначеної для прийняття управлінських рішень. Роль аналітичної інформації в системі управління зростає паралельно зі зростанням складності фінансового та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, стратегічного планування, маркетингу та інших засобів забезпечення господарської діяльності підприємств і організацій.

Досягнення визначальної (пріоритетної) мети фінансово-господарської діяльності промислових корпорацій є неможливим без вивчення і всебічного аналізу різноманітних альтернатив, що постійно виникають в управлінському процесі. Корпорація, менеджери якої вмюють оперативніше та більш вдало оцінити кон'юнктуру ринку, визначити власні можливості і ресурси, спрогнозувати можливі наслідки розвитку подій, завжди мають пріоритет перед конкурентами і розвивається більш динамічно, ніж інші. Все це можливо досягти за допомогою системи методів та прийомів варіантного аналізу.

Аналіз досліджень та публікацій. Значна кількість даних внутрішньогосподарського (управлінського) обліку використовується в економічному аналізі. Мета внутрішньогосподарського (управлінського) обліку – забезпечити інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей [1, с.425]. Саме цей аспект необхідно враховувати в діяльності аналітичної служби промислових корпорацій.

Для того, щоб правильно і обґрунтовано приймати рішення в процесі управління, необхідно широко використовувати різноманітні джерела інформації. Економічний аналіз надає менеджерам корпорацій більш “концентровану” інформацію, ніж бухгалтерський облік. Дані про показники фінансово-господарської діяльності, що не згруповані, не оброблені і не систематизовані певним чином (в залежності від конкретних потреб), не можуть повною мірою застосовуватися як основа для прийняття рішень.

Економічний аналіз дозволяє не тільки виявляти, систематизувати і обробляти найбільш цінну облікову інформацію, але й створює власну інформацію, яка формується з допомогою комплексу спеціальних способів і прийомів.

Слід зауважити, що в зарубіжних країнах інтеграція різних наук і областей економічних знань відбувається значно швидшими темпами, ніж в Україні. В багатьох країнах набула розповсюдження концепція контролінгу, який являє собою функціонально відокремлений напрямок економічної роботи в корпорації, пов'язаний з реалізацією фінансово-економічної коментуючої функції в менеджменті для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень [2, с.6]. Контролінг є синтезованим поєднанням досягнень різних наукових дисциплін: економічної теорії, аналізу господарської діяльності, бухгалтерського обліку, менеджменту, планування, кібернетики тощо. Основна мета контролінгу - орієнтація управлінського процесу на досягнення визначальної мети діяльності підприємства. Таким чином, можна зробити висновок, що визна-